

Literatură universală

MANUAL PENTRU CLASA A XI-A

Argument – 3

Tehnici de documentare pentru realizarea investigațiilor și a proiectelor
având ca obiect studii de caz – 4

Omul antic – 5

Homer, *Iliada* – 9

Sofocle, *Oedip rege* – 25

Studiu de caz: **OMUL ȘI DESTINUL** – 33

- *** *Epopeea lui Ghilgameș*
- Ovidiu, *Metamorfoze. Coborârea lui Orfeu în Infern*
- *** *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte*

Omul Evului Mediu – 41

Dante Alighieri, *Divina comedie* – 45

François Villon, *Balada doamnelor din alte vremuri* – 53

Studiu de caz: **IDEALUL CAVALERESC ÎN ROMAN ȘI ÎN POEZIA TRUBADURILOR** – 57

- Denis de Rougemont, *Iubirea și Occidentul*
- *** *Tristan nebun*
- Jaufre Rudel, *Iubirea de departe*

Omul renașcentist – 61

Miguel de Cervantes, *Don Quijote* – 63

William Shakespeare, *Furtuna* – 77

Studiu de caz: **OMUL RENAȘTERII ÎNTRE JUBILAȚIE ȘI SCEPTICISM** – 91

- Pico della Mirandola, *Despre demnitatea omului*
- Michel de Montaigne, *Despre canibali*
- William Shakespeare, *Hamlet*

Omul clasic – 97

Jean Racine, *Fedra* – 101

Moliere, *Tartuffe* – 111

Nicolas Boileau, *Arta poetică* – 119

Studiu de caz: **OMUL CLASIC, ÎNTRE DATORIE ȘI PASIUNE** – 125

- Pierre Corneille, *Cidul*
- Jean Racine, *Andromaca*
- La Bruyere, *Caracterele*

Omul luminilor – 129

Jonathan Swift, *Călătoriile lui Gulliver* – 133

Denis Diderot, *Jaques fatalistul și stăpânul său* – 141

Studiu de caz: **CĂLĂTORIILE ȘI PASIUNEA CUNOAȘTERII** – 149

- Charles-Louis de Sécondat, baron de Montesquieu, *Scrisorile persane*
- Voltaire, *Candid*
- Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*

Context istoric

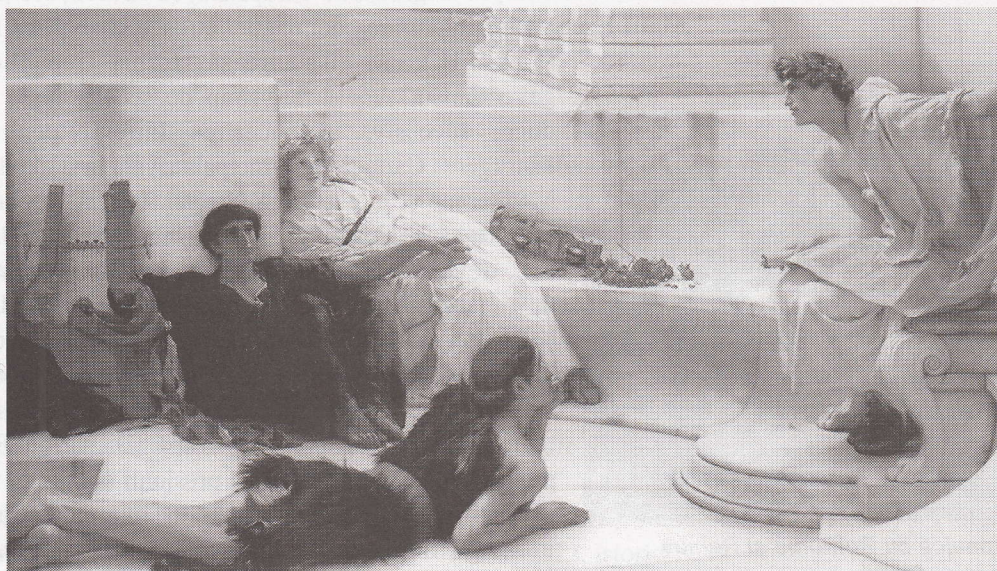
Antichitatea este o epocă istorică întinzându-se de-a lungul a aproximativ 5000 de ani, delimitată pe de o parte de apariția primelor documente scrise (scrierea cuneiformă apărută în Sumer, Mesopotamia, în jur de 3500 î.H.) și pe de alta, de căderea Imperiului Roman de Apus (476 d.H.), dată ce marchează începuturile Evului Mediu. Este important de precizat însă că atât data de început, cât și cea de sfârșit sunt adesea disputate de istorici și arheologi. Antichitatea nu este perfect unitară nici din punct de vedere cultural. Conceptul este folosit cu precădere pentru a se referi la civilizațiile europene și din Orientul apropiat, precum cele sumeriană (câtre 3500-2000 î.H.) și egipteană (câtre 3000 î.H.). Spre anul 2000 î.H., în Asia Centrală apare Imperiul hitit. Prin secolul al XV-lea î.H., se produce exodul evreilor, al căror regat va fi condus între anii 1035 și 931 î.H. de regi celebri precum Saul, David și Solomon. Din secolul al XII-lea î.H. se poate vorbi de supremația maritimă a fenicienilor și a orașului Tyr asupra bazinului Mării Mediterane, pierdută odată cu fondarea Cartaginei, în anul 814 î.H.

În Europa, cea mai veche dintre civilizațiile antice este cea grecească, a cărei naștere poate fi plasată pe la începutul mileniului al II-lea î.H., când o serie de triburi indo-europene (ahei, ionieni, eolieni), venind dinspre nord, supun populațiile locale. Între secolele al XVI-lea și al XII-lea î.H., în ultima epocă a bronzului, în Creta se dezvoltă o strălucită cultură cunoscută sub numele de minoică.

Va urma un nou val migrator, ultimul, spre sfârșitul mileniului al II-lea î.H., cel al dorienilor, care va provoca vaste deplasări de

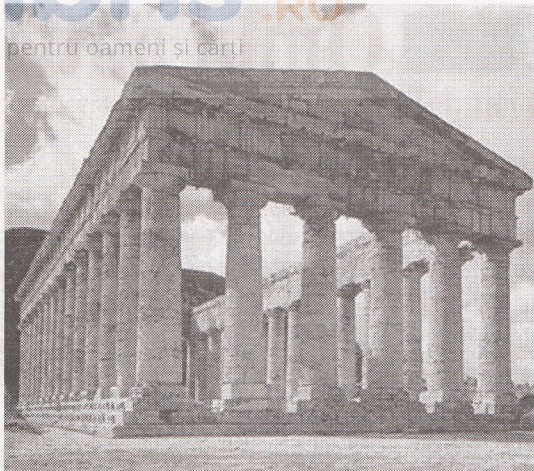

Scriere hieroglică

Citindu-I pe Homer
Pictură de Lawrence Alma-Tadema

**Templul grecesc de la Sagesta
Sicilia (424-416 î.H.)**

populație, mai cu seamă în zona insulară și pe coastele Asiei Mici. Secolul al XII-lea î.H. este considerat a fi începutul celei mai vechi epoci culturale a lumii grecești, numită *homerică*. Ea se va întinde până către secolul al VIII-lea î.H. Va urma o perioadă de relativă liniște, când se cristalizează forma organizatorică tipică a lumii grecești, orașul-stat și se impun mari centre culturale, precum Corint, Sparta, Teba și Atena. Colonizarea greacă va continua însă timp de mai multe secole, atât pe țărmurile Mării Negre, cât și pe cele ale Mării Mediterane, fiind frânată abia în secolul al V-lea î.H., de conflictele repetate cu Imperiul Persan. În ciuda numeroaselor războaie, secolul al V-lea, cunoscut și sub denumirea de *epoca lui Pericle*, a fost momentul de vârf al Antichității grecești. Declinul începe în secolul al IV-lea î.H., în favoarea regatului Macedoniei condus de Filip al II-lea și ulterior de fiul acestuia, Alexandru cel Mare, care își va întinde dominația până în India. Întâlnirea culturii și civilizației grecești cu lumea orientală va duce la nașterea, în secolul al III-lea î.H., a unei noi epoci culturale, numită *elenistică*. Un secol mai târziu, își face simțită prezența, pentru prima oară în Balcani, Roma. În anul 168 î.H., romanii desființează Imperiul Macedonean, iar în 146 î.H., întreaga Grecie devine provincie romană.

Tradiția romană leagă începuturile orașului de fuga lui Enea din Troia după cucerirea cetății de către ahei. Acesta ajunge în Italia, iar fiul său Ascaniu întemeiază orașul Alba Longa unde vor domni doisprezece dintre urmașii săi. Fiica unuia dintre ei, Rhea Silvia, va naște gemenii Romulus și Remus, care, abandonati pe malul râului Tibru, vor fi găsiți și alăptați de o lupoaică. Ei vor întemeia apoi, pe acele locuri, o cetate care va purta numele lui Romulus și va fi condusă, succesiv, de șapte regi. Tradiția consideră 753 î.H. anul fondării Romei. Poporul roman s-a format din fuziunea populației latinilor și sabinilor, de origine indo-europeană, cu etruscii, sosiți din zona Mării Egee. După înlăturarea dominației etrusce și abolirea regalității (509 î.H.), se instaurează forma republicană de guvernământ. Vor urma, timp de secole, lupte care vor duce, succesiv, la cucerirea întregii peninsule, la distrugerea Cartaginei, principala rivală la stăpânirea Mării Mediterane și la cucerirea Greciei. Istoria va consemna o serie de războaie civile, încheiate cu instaurarea în anul 27 î.H., în vremea lui Octavianus Augustus, a unei noi forme de guvernământ, monarhia. Imperiul Roman va domina de acum lumea antică vreme de aproape cinci secole, chiar dacă în anul 330 d.H. se scindează, prin apariția Imperiului Roman de Răsărit (Bizantin) și proclamarea Constantinopolului ca reședință imperială. Dispariția Romei se produce în 476 d.H. în urma presiunii continue, vreme de cel puțin două secole, a popoarelor migratoare, în timp ce în răsărit, Imperiul Bizantin va mai rezista încă aproape o mie de ani.

**Lupoaica cu Romulus și Remus
Bronz roman. Statuia lupoaicei datează din
secolul al VI-lea î.H., iar gemenii au fost
adaugați în secolul al XV-lea**

Întreaga civilizație europeană își are rădăcinile în cultura greco-latină. Literatura, artele plastice, arhitectura, filozofia, logica, morala, dreptul, retorica, diferitele sisteme politice și, nu în ultimul rând, viziunea generală asupra omului și a locului acestuia în univers își au originea în gândirea antichității greco-latine. Latina a fost multă vreme limba oficială a religiei, filozofiei și științelor în Europa, iar, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, latina și (într-o măsură ceva mai redusă) greaca veche erau discipline obligatorii în școli și universități. Se poate argumenta că întreaga filozofie europeană pornește de la textele lui Platon și Aristotel. Modelul literaturii clasice grecești (mai cu seamă textele homerice) a fost multă vreme considerat de nedepășit. De altfel, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea o adevărată dispută culturală – „Cearta dintre antici și moderni” – a avut loc în Anglia și Franța, dezbătând tocmai posibilitatea ca modelul antic să poată fi depășit, susținătorii anticilor declarând că Antichitatea a produs cele mai desăvârșite opere literare și artistice.

Deși influența antichității greco-latine a fost constantă în dezvoltarea ulterioară a civilizației europene, în anumite perioade ea a fost declarată în mod expres ca model. Astfel, Renașterea italiană (secolele al XV-lea-al XVI-lea) a marcat prima redescoperire majoră a Greciei și Romei antice, mai cu seamă a filozofiei platoniciene, a proporțiilor arhitecturii și sculpturii clasice și a accentului pus pe frumusețea naturală a corpului uman. Neoclasicismul (secolul al XVIII-lea) redescoperă și el echilibrul și simplitatea artei Antichității greco-latine, sculptura și arhitectura fiind dominate de proporțiile și stilul greco-roman, iar teatrul (extrem de popular în epocă) urmând până la dogmatism principiile poeticii aristotelice.

O frescă romană din orașul Pompei, distrus de o erupție vulcanică în 79 d.H.

Figuri importante ale culturii greco-latine

Grecia

- Homer (secolul al IX-lea î.H.), autor al celor mai vechi creații literare europene, epopeile *Iliada* și *Odiseea*; Hesiod (secolul al VIII-lea î.H.), autor al poemelor *Teogonia* (*Nașterea zeilor*) și *Munci și zile*; Safo (cca. 610-580 î.H.), prima poetă cunoscută a lumii, autoare de imnuri și elegii din care s-au mai păstrat doar câteva fragmente; Pindar (518-438 î.H.), autor de imnuri și ode; Esop (secolul al VII-lea-al VI-lea î.H.), considerat creatorul speciei *fabulă* în literatura lumii.

- Eschil (525-456 î.H.): *Perșii*, *Cei șapte contra Tebei*, *Orestia*; Sofocle (495-405 î.H.):

Antigona, *Electra*, *Oedip rege*; Euripide (480-406 î.H.): *Hecuba*, *Medeea*, *Andromaca*, cei mai valoroși autori de tragedii ai Antichității.

- Aristofan (445-386 î.H.), autor al unor comedii precum *Norii*, a cărei țintă satirică este Socrate, *Pacea*, *Broaștele* și al utopiei politice *Păsările*.

- Demostene (384-322 î.H.), om politic, primul mare orator al lumii antice.

- Herodot (484-420 î.H.), Tucidide (cca. 465-395 î.H.), Xenofon (430-335 î.H.) și Plutarh (50-125 d.H.), istorici.

- Tales (sfârșitul secolului al VII-lea-începutul celui de-al VI-lea î.H.), filozof și matematician;

Pitagora (secolul al VI-lea î.H.), filozof și matematician, fondator al școlii filozofice numite *pitagoreică* și propovăduitor al teoriei metempsihozei.

- Socrate (470-399 î.H.), filozof, creator al unei metode de cunoaștere numită *maieutică* în cadrul căreia, prin permanentul dialog dintre maestru și învățăcel, acesta din urmă trebuie să ajungă singur la înțelegere prin descoperirea propriilor contradicții în gândire; Platon (428-348 î.H.), filozof, discipol al lui Socrate și maestru al lui Aristotel, autor de *Dialoguri*; Aristotel (384-322 î.H.), filozof și profesor al lui Alexandru cel Mare, autor al unor celebre tratate de logică, fizică, estetică, etică.

- Policlet (secolul al V-lea î.H.), sculptor; Fidias (cca. 490-431 î.H.), cel mai valoros sculptor al lumii antice, creator al basoreliefurilor care împodobeau frontonul Parthenonului; Miron (a doua jumătate a secolului al V-lea î.H.), sculptor, cea mai cunoscută statuie a sa fiind *Discobolul*; Praxiteles (cca. 390-330 î.H.), sculptor.

Roma

- Iuvenal (cca. 60-140 d.H.), autor de satire; Fedru (15 î.H.-50 d.H.), fabulist, imitator al lui Esop; Plaut (254 -184 î.H.), autor de comedii, cele mai cunoscute fiind *Amphitryon* și *Soldatul fanfaron*.

- Vergiliu (70-19 î.H.), poet, autor al unui volum de poeme numit *Bucolice*, despre viața rurală, și al epopeii *Eneida*, avându-l ca erou pe legendarul Enea; Horațiu (65-8 î.H.), autor de satire,

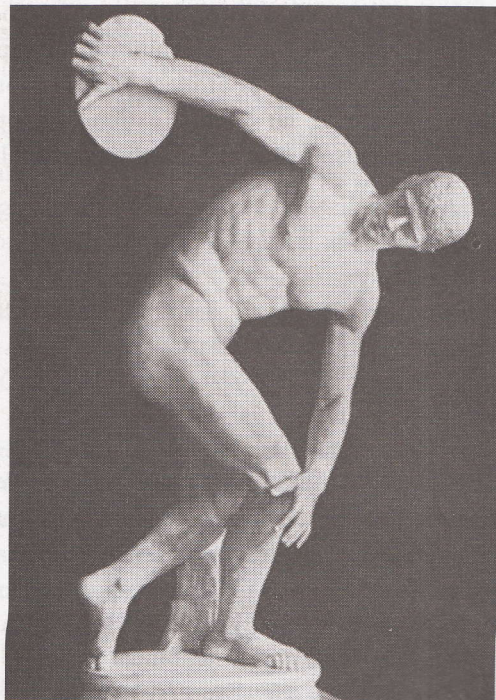
ode și epistole, cea mai cunoscută fiind *Epistola către Pisoni*, care, numită ulterior *Arta poetică*, va deveni unul din principalele modele teoretice pentru principiile estetice ale clasicismului; Ovidiu (43 î.H.-17 d.H.), poet, autor al *Metamorfozelor*, al volumului de versuri de iubire *Ars amandi* și, în exil la Tomis, unde va și muri, al *Tristelor* și *Ponticelor*; Lucrețiu (95-55 î.H.), autorul poemului filozofic *Despre natura lucrurilor*.

- Petroniu (secolul I d.H.), autor al romanului de moravuri *Satyricon*; Apuleius (125-180 d.H.), autor al scrierii satirice *Măgarul de aur*; Longos (cca. secolul al III-lea – IV-lea), autor al romanului pastoral *Dafnis și Cloe*.

- Titus Livius (cca. 64 î.H.-17 d.H.), istoric, autor al unui tratat despre Imperiul Roman; Tacit (55-120 d.H.), istoric, autor de *Anale* și *Istorii*.

- Cicero (106-43 î.H.), avocat, om politic și orator; Cezar (101-44 î.H.), om politic, geniu militar, orator, autor al unor comentarii despre *Războiul cu galii* și *Războiul civil*.

- Vitruviu (secolul I î.H.), autorul unui tratat de arhitectură apreciat în mod deosebit în Renaștere.

Discobolul de Miron (copie romană) – statuia este considerată un strălucit exemplu al felului în care sculptura greacă insistă pe proporțiile perfecte ale corpului uman

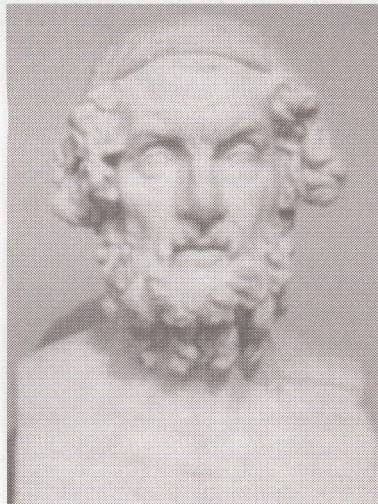

Homer ILIADA

PUNCTE DE REPER

În *Iliada* nu se povestește desfășurarea întregului război troian, ci, păstrându-se ca fundal confruntarea dintre ahei și troieni, se evocă un episod din timpul celui de-al zecelea an al asediului cetății Troia. Este vorba de *mânia* lui Ahile, care se consideră nedreptățit de Agamemnon, comandantul armatei grecești, la împărțirea prăzii de război. Cele 24 de cânturi sunt mărginite de două scurte secvențe în care poetul își face simțită prezența în mod explicit. Prima – incipitul: *Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul,/ Patima crudă ce-aheilor mii de amaruri aduse:/ Suflete multe viteze trimise pe lumea cealaltă,/ Trupul făcându-le hrană la câini și la feluri de păsări...* (I, 1-4) – prevestește cumplitele urmări ale *mâniei* fiului zeiței Tetis și al regelui Peleus; a doua – finalul – anunță liniștea care se așterne odată cu restabilirea echilibrului și împăcarea eroilor: *...iar în fundul/ Cortului trainic al său se puse să doarmă și-Ahile/ Și-mbujorata Briseis alături de dânsul./ Somnul cu farmecul său domolise pe toți și în tihnă,/ Cât era noaptea, dormeau și bărbații războinici și zeii.* (XXIV, 663-667)

Principalele momente ale acțiunii, pe cânturi, sunt următoarele: I: Ahile este umilit de Agamemnon și refuză să mai lupte; zeița Tetis, mama eroului, obține de la Zeus promisiunea de a-i favoriza pe troieni în luptă până ce aheii îl vor chema pe Ahile în ajutor. II: Printr-un vis mincinos, Zeus îi vestește lui Agamemnon victoria; acesta îi cheamă pe ahei la luptă; descrierea armatei: „catalogul” corăbiilor. III: Menelau îl învinge pe Paris care scapă totuși cu viață, ajutat de Afrodita. IV-V: Lupta celor două armate; Diomedea îi rănește pe Ares și pe Afrodita. VI-VII: Zeii se retrag în Olimp; Paris revine în luptă, îmbărbătat de Hector; Hector luptă cu Ajax, dar zeii îi opresc sub pretextul lăsării întunericului. VIII: Ajutat de zei, Hector este pe cale să incendieze corăbiile aheilor. IX: Ulise și Ajax cer ajutorul lui Ahile, dar sunt refuzați. X: Noaptea, Ulise și Diomedea se strecoară în tabăra troienilor și le provoacă pierderi. XI: Lupta reîncepe; Agamemnon, Ulise și Diomedea sunt răniți și se retrag; Patrocle îl roagă pe prietenul său Ahile să-i ajute pe ahei, dar este refuzat. XII-XIII: Hector ajunge la corăbiile aheilor. XIV: Agamemnon vrea să fugă pe mare, dar este oprit de Ulise; Poseidon, profitând de somnul lui Zeus, îi ajută pe ahei. XV: La porunca lui Zeus, Apollo îl îmbărbătează pe Hector, care va reveni în luptă. XVI: Patrocle, îmbrăcat în armura lui Ahile, se luptă cu Hector, care, ajutat și de Apollo, îl ucide. XVII: Ajax și Menelau luptă cu troienii pentru a salva trupul lui Patrocle. XVIII: Hefaistos îi făurește lui Ahile o nouă armură. XIX: Ahile și Agamemnon se împacă. XX: Zeus permite celorlalți zei să intervină în bătălie; are loc prima confruntare dintre Ahile și Hector, care, ajutat de Apollo, scapă cu viață. XXI: Troienii sunt alungați în cetate de Ahile. XXII: Ahile îl ucide pe

Homer
Bust de marmură
aflat la British Museum

Există puține informații despre Homer: ar fi trăit în secolul al IX-lea î.H. și era aed – legenda spune că orb – care, acompaniindu-se la *kithara* (instrument antic asemănător cu lira), colinda Grecia recitându-și lungile compuneri narrative care dezvoltau teme legendare sau mitice. Gloria postumă i-a fost atât de mare, încât numeroase orașe și ținuturi antice se mândreau a-i fi locul nașterii: Atena, Argos, Chios, Ios, Cipru, Cnossos, Cyme, Itaca, Colofon, Egipt, Grynium, Pylos, Tessalia, Italia, Salamina, Lucania, Rodos, Micene, Smyrna și încă altele. În secolul al VI-lea î.H. s-a decretat oficial recitarea integrală, la Jocurile Panatenee, a *Iliadei* și *Odiseei*. Și tot în acea vreme, la ordinul lui Pisistrate, s-a realizat transcrierea lor în forma pe care o cunoaștem azi, și anume în 24 de cânturi.

Posteritatea a discutat enorm despre Homer. I s-au adus elogii ori i-a fost negată chiar existența. În Antichitate i s-au mai atribuit și alte creații epice și lirice, precum